

НАПРЯМИ РОЗВИТКУ МЕДІАГРАМОТНОСТІ УЧНІВ-ЧИТАЧІВ У 7–9-МУ КЛАСАХ НУШ

Олеся СЛИЖУК

кандидат педагогічних наук, доцент

Інституту педагогіки Національної академії

педагогічних наук України

вул. Січових Стрільців, 52-Д, м. Київ

ORCID: 0000-0002-7696-6157

slyzhukolesya@gmail.com

У статті розкрито основні принципи та напрями розвитку медіаграмотності учнів під час навчання української літератури у циклі базового предметного навчання середньої освіти. З'ясовано, що впровадженню медіаосвіти з метою розвитку медіаграмотності учнів в Україні сприяє діяльність громадських організацій, державних установ та підтримка закордонних партнерів. Здійснено аналіз методичних матеріалів та наукових праць про досвід упровадження медіаграмотності в освітній процес, а також модельну навчальну програму з української літератури для 7–9-го класів Нової української школи, підготовлену в Інституті педагогіки Національної академії педагогічних наук України. Узагальнено концепції зарубіжних та українських науковців щодо сфер розвитку медіаграмотності. Обґрунтовано види навчальної діяльності у процесі вивчення української літератури з елементами, що сприяють розвитку навичок компетентного читача та медіакористувача. З'ясовано, що формування навичок медіакомпетентності учнів відбувається ще у початковій школі, триває на адаптаційному циклі базової середньої освіти. Елементарні навички медіаграмотності, сформовані в адаптаційному циклі базової середньої освіти, є основою для моделювання різних видів навчальних завдань з української літератури для 7–9-го класів, у які інтегровано елементи поглиблення медіакомпетентності. З урахуванням цього кореляції потребують напрями формування медіаграмотності. Доведено, що перспективними напрямами розвитку медіаграмотності учнів-читачів 7–9-го класів у процесі їх літературної освіти є орієнтація в інформаційних джерелах, уміння їх використовувати з дотриманням правил академічної доброчесності; осмислене сприйняття медіатекстів у взаємозв'язках із художніми текстами; розвиток критичного мислення, уміння висловлювати власну думку щодо прочитаного з використанням новітніх медіа; розвиток медіаторчості на основі прочитаних художніх творів; візуальна грамотність та культура сприймання творів через аудіовізуальні медіа; оволодіння основами роботи з онлайн-інструментами.

Ключові слова: *медіаосвіта, медіаграмотність, медіакомпетентність, медіатекст, візуалізація, критичне мислення, учень-читач, Нова українська школа.*

DIRECTIONS OF DEVELOPMENT OF MEDIA LITERACY OF STUDENTS-READERS IN 7–9 CLASSES NUSH

Olesia SLYZHUK

*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Institute of Pedagogy of the National Academy
of Pedagogical Sciences of Ukraine
52-D Sichovyyh Striltsiv str., Kyiv
ORCID: 0000-0002-7696-6157
slyzhukolesya@gmail.com*

The article discloses the main directions for the development of media literacy of students during the study of Ukrainian literature in the cycle of basic education in secondary school. It was found that the implementation of media education for the purpose of developing media literacy of students in Ukraine is facilitated by the activities of public organizations, state institutions and the support of foreign partners. An analysis of methodical materials and scientific works on the experience of introducing media literacy into the educational process, as well as a model curriculum on Ukrainian literature for grades 7-9, prepared at the Institute of Pedagogy of the NAPS of Ukraine, was carried out. The concepts of scientists regarding the areas of media literacy development are summarized. The types of educational activities in the process of studying Ukrainian literature with elements that contribute to the development of the skills of a competent reader and media user are substantiated. It was found that the formation of students' media competence skills takes place in primary school and continues during the adaptation cycle of basic education. Elementary media literacy skills, formed in the adaptation cycle of basic secondary education, are the basis for modeling various types of educational tasks on Ukrainian literature for grades 7-9. Taking this into account, correlations require directions for the formation of media literacy. It has been proven that the promising directions for the development of media literacy of students-readers of grades 7-9 in the process of their literary education are orientation in information sources, the ability to use them in compliance with the rules of academic integrity; meaningful perception of media texts in relationships with artistic texts; development of critical thinking, the ability express one's own opinion about what has been read using the latest media; development of media creativity based on read works of art; visual literacy and the culture of perceiving works through audiovisual media; mastering the basics of working with online tools.

Key words: *media education, media literacy, media competence, media text, visualization, critical thinking, student-reader, New Ukrainian school.*

Постановка проблеми. Медіаграмотність є однією з необхідних навичок у сучасному інформатизованому суспільстві. Усвідомлений її розвиток протягом усього життя сприяє виробленню потреби критично сприймати інформацію та орієнтуватися в ній. Інтеграція інформаційно-медійної грамотності в освітній

процес у закладах освіти різних рівнів є пріоритетним завданням сьогочасного навчання. В умовах реформування загальної середньої освіти в Україні, реалізації концепції «Нова українська школа» відбувається оновлення модельних навчальних програм зі шкільних предметів та інтегрованих курсів з урахуванням формування медіаграмотності учнів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Медіаосвіта в Україні набула найбільш активного розвитку на початку ХХІ ст. Хоча у Європі, США, Австралії уроки медіаграмотності вже кілька десятиліть до цього були частиною шкільної програми. Поняття «медіаграмотність» у контексті медіаосвіти розглядають українські та зарубіжні науковці. Німецькі вчені Г. Тулодзєцький, Б. Герціг, С. Графе зазначають: «У світі питання медіаграмотності часто обговорюють, використовуючи термін *media literacy*. Загалом ідеться про здатність робити повідомлення медіа доступними для себе, а також про те, щоб їх адекватно розуміти, критично аналізувати, оцінювати та створювати їх самому» [6, с. 192]. Українські науковці В. Іванов та О. Волошенюк зазначають, що «результатом медіаосвіти має бути підвищення рівня медіакомпетенції, або її ще називають медіаграмотністю, яка полягає у сукупності мотивів, знань, умінь і можливостей, що сприяють добиранню, використанню, критичному аналізу, оцінюванню, створюванню та передаванню медіатекстів різних форм, жанрів, а також аналізу складних процесів функціонування медіа в суспільстві» [2, с. 10].

Упровадженню медіаосвіти з метою розвитку медіаграмотності учнів в Україні сприяють діяльність громадських організацій, державних установ та підтримка закордонних партнерів. Найбільш масштабний проєкт «Вивчай і розрізняй: інфо-медійна грамотність» (*Learn to Discern in Education*) об'єднав зусилля понад трьох тисяч учителів української мови та літератури, історії та мистецтва.

Між тим методичний супровід інтеграції медіаграмотності в процес навчання української літератури знаходиться на стадії розроблення й апробації. Тривають його дослідження науковцями-методистами. Зокрема, проблеми застосування інформаційно-комунікаційних технологій, розвитку медіаграмотності учнів-читачів, студентів, учителів розглядають у своїх наукових працях Н. Грицак, О. Ісаєва, Г. Островська, Т. Яценко та ін., окремі аспекти інтеграції інфомедійної грамотності у навчання української літератури в адаптаційний цикл НУШ розглянуто у наших публікаціях [5].

Мета статті – описати перспективи розвитку медіаграмотності учнів у процесі навчання української літератури в 7–9-му класах, акцентуючи на основних шляхах здійснення учнями різних видів навчальної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування навичок медіакомпетентності учнів відбувається ще у початковій школі, триває на адаптаційному циклі базової освіти. Але найбільш активно розвиток медіаграмотності школярів відбувається у 8–9-му класах. Про це свідчать і спостереження науковців та вчителів, і матеріали проєктів із медіаграмотності. У процесі створення пілотних матеріалів з української літератури, які стали основою підручників української літератури для 5-го і 6-го класів Нової української школи, Таміла Яценко, Василь Пахаренко, Олеся Слижук інтегрували у них основні елементи інфомедійної грамотності. Основними шляхами цієї інтеграції під час вивчення української літератури у 5–6-му класах гімназії (адаптаційний цикл) «уважаємо доцільними такі:

– розвиток критичного мислення;

- ідентифікація власних стереотипів;
- аналіз та створення візуальних джерел;
- пошук і перевірка інформації;
- створення власних медіаповідомлень та інших медіапродуктів» [5, с. 194].

Завдяки охопленню основних понять інформаційної та медичної грамотності, добору оптимальних художніх текстів класичної й сучасної української літератури, застосування відповідних прийомів учителями та виконання цікавих завдань учнями-читачами на адаптаційному циклі базової освіти в процесі навчання української літератури вдалося сформувати базові навички роботи з інформацією, усвідомленого читання, критичного мислення й створення медіапродуктів.

Оскільки ці елементарні навички є основою медіаграмотності, у процесі літературної освіти в 7–9-му класах навчальні завдання слід моделювати з урахуванням ступеня їх сформованості, орієнтуватися на їх розвиток і поглиблення медіакомпетентності. З урахуванням цього кореляції потребують напрями формування медіаграмотності.

Німецькі вчені виділяють «чотири сфери медіаграмотності:

- (а) медіакритика, яка має бути аналітичною, рефлексивною та етично орієнтованою;
- (б) медіазнавство, яке містить інформаційний та інструментально-кваліфікаційний аспекти;
- (с) медіакористування, яке може відбуватися рецептивно або інтерактивно, та
- (d) медіаторчість, яку можна розуміти з інноваційного або креативного погляду» [6, с. 192].

В. Іванов та О. Волошенюк серед основних завдань медіаосвіти називають: вироблення медіаімунітету, розвиток критичного мислення, формування здатності до медіаторчості, а також «спеціалізованих аспектів медіакультури: візуальної медіакультури (сприймання кіно, телебачення), музичної медіакультури, розвинених естетичних смаків щодо форм мистецтва, опосередкованих мас-медіа та сучасних напрямів медіаарту тощо» [2, с. 20].

Л. Петрик акцентує на необхідності вироблення «нових медіанавичок», описаних американськими вченими: «здатність виконувати певні дії, застосовуючи медіазасоби»: гру, продуктивність, моделювання, виділення, багатозадачність, розподілене пізнання, колективний розум, судження, трансмедіанавігацію, роботу в мережі, ведення переговорів, візуалізацію [4, с. 102].

Беручи за основу положення навчання мовно-літературної галузі, задекларовані Державним стандартом базової середньої освіти (2020), які передбачають роботу з текстами різних видів, зокрема і з художніми, і з медіатекстами, автори модельної навчальної програми з української літератури для 7–9-го класів [3] рекомендують здійснювати на уроках різні види навчальної діяльності. Очікувані результати навчання, окреслені в програмі, також передбачають розвиток навичок медіаграмотності. Загалом автори цієї програми визначають призначення курсу української літератури в 7–9-му класах «як невід’ємний компонент у системі сучасної шкільної літературної освіти, спрямований на вироблення в учнів/учениць усталеної потреби читання високохудожніх надбань класичної і сучасної української літератури, формування здатності до осмисленого сприйняття зображеного у художніх творах, уміння висловлювати власну критичну думку

про прочитане та застосовувати здобуті предметні знання й уміння для практичного розв'язання проблем» [3, с. 6].

З урахуванням сучасних тенденцій у медіаосвіті та досліджень у цій галузі перспективними напрямками розвитку медіаграмотності учнів-читачів 7–9-го класів у процесі їх літературної освіти є:

- орієнтація в інформаційних джерелах, уміння їх використовувати з дотриманням правил академічної доброчесності;
- осмислене сприйняття медіатекстів у взаємозв'язках із художніми текстами;
- розвиток критичного мислення, уміння висловлювати власну думку щодо прочитаного з використанням новітніх медіа;
- розвиток медіаторчості на основі прочитаних художніх творів;
- візуальна грамотність та культура сприймання творів мистецтва через аудіо-візуальні медіа;
- оволодіння основами роботи з онлайн-інструментами навчання тощо.

Розглянемо можливості їх здійснення на прикладах тем, окреслених у згаданій модельній навчальній програмі.

Орієнтація в інформаційних джерелах, уміння їх використовувати з дотриманням правил академічної доброчесності. У межах реалізації цього напрямку учні виконують пошук сучасних поезій про війну та створення художнього відгуку про них. Пропонується також перегляд відео пізнавального характеру, відбір фактів із них для власних висловлювань на літературні теми. Важливим і доступним для школярів інформаційним джерелом є Вікіпедія. Тому необхідно провести знайомство зі статтями Вікіпедії про художню літературу, правила їх редагування й використання для підготовки інформаційних повідомлень на літературні теми.

Осмислене сприйняття медіатекстів у взаємозв'язках із художніми текстами. У процесі реалізації цього напрямку медіатекст виступає як мистецький контекст до художніх творів, що вивчаються. Учням пропонується прослуховування записів соціально-побутових пісень з вуст старожилів або сучасних музичних та відеоінтерпретацій; сучасних музичних і відеоінтерпретацій патріотичних пісень літературного походження. Цікавим для них також буде перегляд документальних фільмів про письменників, фрагментів кіно, відео, створених на основі сюжетів художніх творів. Після прочитання текстів художніх творів та перегляду фільмів за їх мотивами варто провести порівняння літературних творів та їх екранізації. Віртуальні екскурсії до літературно-меморіальних музеїв, до літературно-меморіальних музеїв пам'яті жертв репресій, Голокосту, війни доповнять уявлення про епохи, у які були написані художні твори, та особистість письменників.

Розвиток критичного мислення, уміння висловлювати власну думку щодо прочитаного з використанням новітніх медіа. Запитання й завдання за текстом художніх творів, спрямовані на критичне й осмислене їх сприйняття, варто розширити за рахунок проведення усних і письмових дискусій із використанням соціальних мереж, відеоконференцій. Теми дискусій мають бути пов'язані з програмовими темами: через проблемне запитання «Якими повинні бути сучасні читачі/читачки?»; «Сучасні українці – творці свободи», «Війна за право бути собою: пошук паралелей», «Перемога добра та людських цінностей: досвід ХХ століття». Одним із різновидів дискусійних заходів може стати конференція у форматі проєкту Generation global на тему: «Мова ненависті: як запобігти».

Розвиток медіаторчості на основі прочитаних художніх творів. Від сприймання й осмислення медіатекстів учні поступово переходять до їх створення. Різновидами створеного медіаконтенту можуть бути відеоінтерпретації авторського читання чи співу народних пісень у стилі сучасних запитів соціальних мереж; відеокавери авторського читання; фанфіки (продовження історій вивчених творів); постери/акаунти в соціальних мережах/резюме про письменників/письменниць; акаунти в соціальних мережах від імені головних героїв/героїнь із використанням цитатних характеристик; кадрування художнього твору тощо.

Візуальна грамотність та культура сприймання творів мистецтва через аудіовізуальні медіа тощо. Застосування прийомів візуалізації – один із важливих напрямів медіаосвіти у процесі навчання літератури. Цікавими завданнями з розвитку візуальної грамотності стануть асоціативні хмаринки (слова-асоціації, характерні ознаки), створення ментальних мап, структурування вивченого з теми у вигляді таблиці-опори, схеми; робота над сенканом або діамантою, візуального контенту, презентацій, печворку, лепбуку, візуальної карти, криптограми. Надзвичайно цікавим для учнів завданням є оформлення галереї/акаунта героїв/героїнь у соціальних мережах, чату-переписки головних героїв/героїнь.

Оволодіння основами роботи з онлайн-інструментами навчання. Із упродовженням дистанційного та змішаного навчання постала необхідність групової та індивідуальної роботи з онлайн-інструментами у процесі роботи з текстом художніх творів, їх інтерпретації. Автори модельної програми [3] рекомендують групову взаємодію з оформленням результатів роботи в застосунку Padlet, створення постеру, презентації на тему «Мій топ-лист сучасних українських пісень» або «Мотиви народних пісень у сучасному українському музичному просторі», відгуки за прочитаними творами з використанням інтерактивних платформ Padlet, Mentimeter, дослідницьку роботу, оформлену як стрічки часу (timeline).

Висновки й перспективи дослідження. Отже, розвиток навичок медіаграмотності учнів-читачів 7–9-го класів охоплює сучасні тенденції розвитку й реформування літературної освіти в Україні, сприяє творчому зростанню особистості юних медіакористувачів, дає змогу урізноманітнити освітній процес за допомогою навчальних завдань на основі медіа.

Перспективою розроблення досліджуваної проблеми є створення підручників української літератури для 7–9-го класів із системою запитань і завдань, які враховують усі перспективні напрями розвитку навичок медіаграмотності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Волошенюк О., Іванюк І., Куц О., Шевченко Г. Авторські заняття від медіапедагогів-лідерів: медіаосвітні практики в позакласній роботі учнів 5–7 класів / за ред. В. Іванова, О. Волошенюк. Київ : ЦВП, АУП, 2017. 50 с.

2. Медіаосвіта та медіаграмотність : підручник / ред.-упор. В.Ф. Іванов, О.В. Волошенюк ; за наук. ред. В.В. Різуна. Київ : Центр вільної преси, 2012. 352 с. URL: <http://www.aup.com.ua/uploads/momg.pdf>.

3. Яценко Т. О., Пахаренко В.І., Слижук О.А., Тригуб І.А. Модельна навчальна програма «Українська література. 7–9 класи» для закладів загальної середньої освіти. Київ, 2023. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2023/Model.navch.prohr.5-9.klas/Movno-literat.osv.hal/Ukrayinska.literatura.7-9-kl.Yatsenko.ta.in.26.07.2023-1.pdf>.

4.Петрик Л.П. Медіаграмотність як навичка ХХІ ст. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка*. 2017. № 27. С. 100–104. URL: <http://pedosvita.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/download/155/21>.

5.Слижук О.А. Інтеграція інфомедійної грамотності у процес навчання української літератури в 5–6 класах Нової української школи. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2022. № 1(349). С. 193–202. URL: [http://doi:10.12958/2227-2844-2022-1\(349\)-1-193-202](http://doi:10.12958/2227-2844-2022-1(349)-1-193-202).

6.Тулодзєцький Г., Герціг Б., Графе С. Медіаосвіта в школі та на уроці: Основи і приклади / за заг. ред. В.Ф. Іванова ; пер. з нім. В. Климченка. Київ : Академія української преси, Центр вільної преси, 2020. 405 с.

7.Яценко Т. Тенденції розвитку методики навчання української літератури в загальноосвітніх навчальних закладах (друга половина ХХ – початок ХХІ століття) : монографія. Київ : Педагогічна думка, 2016. 360 с.

REFERENCES

1.Avtors'ki zanyattya vid mediapedahohiv-lideriv: mediaosvitni praktyky v pozaklasniy roboti uchniv 5–7 klasiv [Author's classes from media pedagogues-leaders: media education practices in extracurricular work of students of grades 5-7 (2017). / O. Volosheniuk, I. Ivaniuk, O. Kushch, H. Shevchenko; Za red. V. Ivanova, O. Volosheniuk. Kyiv: Tsentr vilnoi presy, AUP [in Ukrainian].

2.Mediaosvita ta mediahramotnist [Media education and media literacy]. (2012). Kyiv: Tsentr vilnoi presy [in Ukrainian].

3.Modelna navchalna prohrama «Ukrainska literatura. 7–9 klasy» dlia zakladiv zahalnoi serednoi osvity [Model curriculum «Ukrainian literature. Grades 7-9» for general secondary education institutions]. (2023). / T.O. Yatsenko, V.I. Pakharenko, O.A. Slyzhuk, I.A. Trygub. Retrieved from <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2023/Model.navch.prohr.5-9.klas/Movno-literat.osv.hal/Ukrayinska.literatura.7-9-kl.Yatsenko.ta.in.26.07.2023-1.pdf> [in Ukrainian].

4.Petryk L.P.(2017).Mediahramotnist'yaknavychka21st.[Medialiteracyasaskillofthe21st century]. *Pedahohichna osvita: teoriya i praktyka. Psykholohiya. Pedahohika – Pedagogical education: theory and practice. Psychology. Pedagogy*, 27, 101–104. [in Ukrainian]. Retrieved from <http://pedosvita.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/download/155/21>

5.Slyzhuk O.A.(2022).Intehratsiya infomediynoyi hramotnosti u protses navchannya ukrayins'koyi literatury v 5–6 klasakh Novoyi ukrayins'koyi shkoly [Integration of infomedia literacy in the process of learning Ukrainian literature in 5–6 grades of the New Ukrainian School]. *Visnyk Luhans'koho natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Pedahohichni nauky – Bulletin of Taras Shevchenko Luhansk National University. Pedagogical sciences*, 1 (349), 193-202. [in Ukrainian]. Retrieved from [http://doi:10.12958/2227-2844-2022-1\(349\)-1-193-202](http://doi:10.12958/2227-2844-2022-1(349)-1-193-202)

6.Tulodzyets'kyy G., Hertsig B., Grafe S. (2020). Mediaosvita v shkoli ta na urotsi: Osnovy i pryklady [Media education at school and in the classroom: Fundamentals and examples] / Za zahal. red. V.F. Ivanova; Per. z nim. V. Klymchenka. Kyiv: Akademiya ukrayins'koyi presy, Tsentr vilnoi presy [in Ukrainian].

7.Yatsenko T. (2016). Tendentsiyi rozvytku metodyky navchannya ukrayins'koyi literatury v zahal'noosvitnikh navchal'nykh zakladakh (druha polovyna 20 – pochatok 21 stolittya) [Trends in the development of methods of teaching Ukrainian literature in general educational institutions (second half of the 20th - beginning of the 21st century)]: monograph. Kyiv : Pedahohichna dumka.